

35. Якименко М.А. Становлення селянського (фермерського) господарства в Україні після скасування кріпосного права (1861-1918 рр.) / М. А. Якименко // Укр. істор. журнал. – 1996.- №1. – с. 3-14.
36. Янсон Ю.Э. Опыт статистического исследования о крестьянских наделах и платежах/ Ю.Э. Янсон. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1881. – 166 с.

* * *

УДК 94 (477) «1953/1964»

О. Лук'яненко

**«У МАГАЗИНАХ НЕМАЄ НИЧОГО...»:
КУПІВЕЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ ОСВІТЯН
У РОЗРІЗІ ЖИТТЯ ПОЛТАВИ ЧАСІВ «ВІДЛИГИ»**

Стаття дозволяє зробити екскурс по магазинам та базарам Полтави на півстоліття назад, прослідкувавши відповідність задокументованих реалій тому, що донині озвучується як «сита, забезпечене життя в Союзі». Публікація демонструє залежність соціальних настроїв від забезпеченні первинних потреб людини у їжі та комфорті.

Ключові слова: Полтава, десталінізація, повсякдення, освітяни, купівельна спроможність.

У буревіях політичних змін у період десталінізації залишається питання того, як жили люди у часи, коли Країна Рад намагалася наздогнати та перегнати Америку. Зміна світогляду будь-якої замкненої групи суспільства була можливою лише після задоволення первинних, насущних потреб людини. Як і у країнах «загниваючого капіталізму», в СРСР питання заробітків громадян було не менш актуальним, хоча тогочасна перса і переконувала у найщасливішому житті радянських трударів.

Сума заробітної плати сама собою не демонструє того, як жилося освітянам. Для цього варто зазирнути на полиці магазинів, аби дізнатися, що педагогічний колектив вишу міг собі дозволити на такі заробітки. Полтавці як ніхто знали істину Хрущовських заяв про те, що у часи його правління «настав момент здійснення повного задоволення матеріальних і культурних потреб трудящих» [6, арк.156]. Проте, сам у ці часи, за слухним Наталії Шліхти, «слово «дістати» в радянському лексиконі практично витіснило «купити» [20, с.156]. Серед громадян СРСР того

часу на запитання «Чому у продажу немає взуття?», анекдотично відповідали: «Босоніж легше наздогнати та перегнати Америку» [19]. Поглянемо на ціни на таке дефіцитне для радянських громадян взуття. У хроніці дня у квітні 1954 року глядачам Країни Рад трохи не тріумфально рекламували, як у магазинах по-святковому міняли цінники через сьоме за післявоєнні годи зниження цін. Диктор заохотливо говорив про значне здешевлення взуття (найдорожче до «подарунку громадянам» коштувало 426 крб., стало 326), побутової техніки (пилосос «Дніпро» подешевшав на 45 крб., до 405 крб.), тканини (креп-сатин здешевів на 20 крб., до 101 крб. за метр); подешевшала і всі іграшки на 15% [18]. І справді, взуття видається доволі дефіцитним: рядовому робітнику вишу. Воно обходилося щонайменше у половину заробітної плати, якщо не перевищувало її.

До речі, саме взуття доволі часто ставало об'єктом зацікавлення злодіїв, які крали його у молоді педінститут. І докладали руки до «дефіцитного товару» не лише прибиральниці вишу, які мали безпосередній доступ до кімнат та аудиторії. Так, у 1963 році невідома аферистка зайшла до гуртожитку Полтавського педінституту, представившись сестрою студентки В. Щербініної. Чергова студентка А.Кищенко довірливо провела її до кімнати колеги, дозволила забрати... самі лише туфлі і випустила. Аферистка чемно подякувала за допомогу і зникла. А молодій студентці Кищенко довелось з власних скромних студентських статків повертати суму покраденого своїй колезі [2, арк.265]. На щастя таких горе-чергових, багато працівників полтавської взуттєвої фабрики крали шкіру і виготовляли взуття для власного, «спекулятивного», продажу [10, арк.44]. І люди краще купляли з рук, бо легальне виробництво пропонувало неякісні товари. Комісія міськкому КПУ була вражена, коли дізналась, що 1961 року 37% жіночого і 48% чоловічого взуття, яке виходило з Полтавської фабрики, було бракованим і не могло використовуватись людьми [9, арк.109].

У багатьох працівників інституту зарплата складала половину «прожиткового мінімуму». За таких умов люди дійсно знали вартість кожної копійки. Однак, у явіть, що у 1950-х роках, звернись ви до касира полтавського магазину з проханням віддати вам здачу у межах одного карбованця, ви могли замість своїх «кровно зароблених» почути образи та зауваження у дріб'язковості [6, арк.26]. І це не враховуючи те, що майже у кожному магазині міста чи не у 100% випадків траплялися «обміри, обважування, розкрадання» [3, арк.17].

Разом із цим постає й інше запитання: чи мали доступ полтавські освітяни до усіх необхідних їм товарів? Не даремно ж студентів щоразу повторювали слова Сталіна, що «мета соціалістичного виробництва ... не

прибуток, а людина з її потребами» [16, арк.36]. У 1953 році у місті працювали 30 продовольчих магазинів та 60 магазинів промтоварів. Але полтавчани доволі часто відчували нестачу жирів, цукру, круп та макаронних виробів [14, арк.107]. Попри врожаї, у місто протягом років не завозилась картопля, мізерними були запаси моркви, огірків та цибулі [8, арк.43]. У Полтаві на «картопляний дефіцит» тривав щонайменше з 1954 по 1961 роки [11, арк.83], до речі, як і на інші овочі у містах України навіть у часи врожаїв, як то було у Черкасах [17, арк.17].

Важко було дістати полтавцям хліб. Більшість магазинів, що торгували хлібобулочними виробами, пропонували мешканцям міста лише 1-2 найменування продукції. Та навіть з таким обмеженим раціоном у місті можна було залишитись без шматка хліба. Магазили ніколи не мали достатньої кількості буханців. Тому знову-таки, виживав спритніший: велику кількість хліба перевізники крали уночі і потім перепродували полтавцям чи брали додому [4, арк.135]. До того ж хліб продавали в на вагу. Та траплялись випадки коли, замість 2,5 крб. за кілограм вправні продавщиці брали таку ж суму за одну булку хліба вагою 700 г, фактично обкрадаючи полтавців [8, арк.66]. Та й, відверто говорячи, якість хліба була доволі сумнівною. У 1953 році було нікого вже не дивувало, що у хлібині полтавці шукали «безкоштовного сюрпризу»: мідної проволочки, залишків карамелі, леза ножів, ганчірки чи скло [3, арк.113].

Цікаво, що поки СРСР розвінчувало антипартійну групу, яка начебто не вірила у можливість перегнати Америку по виробництву м'яса та молока, самі полтавці не були забезпечені молоком уповні. На усе місто у 1958 році діяли лише 2 молочні магазини та одне кафе-молочне. На весь обласний центр завозили у кращому випадку 580 літрів молока на день, і то лише для тих, хто записався у чергу доставки [15, арк.44]. Щодо м'яса, то і його полтавчани бачили в основну у м'рях. Позапланова перевірка міськком 1961 року виявила, що з 6 назв ковбас, які пропонували мешканцям Полтави цих часів, 4 робили порушуючи усі можливі технологічні процедури, так що їх важко було назвати ковбасою [9, арк.109]. Не дивно, що інколи полтавські майстрині підторговували домашніми ковбасами з-під прилавків під етикетками полтавських заводів [8, арк.66]. Як визнавали сучасники, ковбаси Полтавського м'ясокомбінату люди брали здебільшого «тільки бобикам та муркам і більше нікому», а рибу якщо і бачили, то лише тюльку [5, арк.99]. До речі, про тюльку. Риба теж була дефіцитом. А якщо і з'являлась тюлька, то її полтавчани теж без «накрутки» могли і не отримати. Свого часу за такі махінації посадили Надію Колмогорову, яка замість 3 карбованців 20 копійок за кілограм завезеної риби брала з людей чотири карбованці [7,

арк.210]. Тому немає нічого дивного, що навіть очільник ботанічного саду ПДПШ Леонід Коцюбинський потайки підторговував рибою зі ставків вишу між полтавцями [1, арк.87]. У багатьох торгівельних точках міста не було солі, махорки, чаю і горілки. Можливо, це і штовхало освітня вишу на покражу спирту з комор інституту, про що ми поговоримо пізніше, бо «Московська» продавалась з-під прилавків полтавцям за явно завищеними цінами [4, арк.247].

Не дивно, що у місті часто з'являлись анонімні листівки, схожі на ту, що зірвали у Кременчуці: «Товариші робітники та інтелігенція! Подивіться, що робиться навколо нас у містах та селах! У магазинах немає нічого. Всюди хазяйнують жиди. Ставки робітникам урізають. Де ж наші продукти, які здають колгоспники. Вимагайте підвищення зарплат та продовольства у магазинах. Прочитайте та розкажіть товаришу» [14, арк.72].

Передавати зміст полтавцям цього листа доби десталінізації був резон. Педагоги вишу, як і їхні земляки, часто мали незадоволений попит на меблі, будівельні матеріали, посуд, бавовняні тканини та взуття [15, арк.8]. Не дивно, що навіть відсутність гардин у магазинах призводила до того, що працівники КДБ були змушені припиняти лавину «антидержавних висловлювань» у натовпі незадоволених радянських громадян [12, арк.16]. Причому кадебісти прекрасно розуміли і самі констатували той факт, що подібні розмови та періодична поява листівок не свідчили про зраду Батьківщини, а говорили про озлоблення людей від соціальних негараздів у країні [13, арк.82зв].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів ПНПУ, ф. 3 Накази по інституту, оп. 1958 р., спр. Накази. Т.2, 159 арк.
2. Архів ПНПУ, ф. 3 Накази по інституту, оп. 1963 р, спр. Накази. Т.2, 265 арк.
3. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 660, 298 арк.
4. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 661, 320 арк.
5. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 656, 150 арк.
6. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 662, 167 арк.
7. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 668, 411 арк.
8. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 693, 249 арк.
9. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 832, 220 арк.
10. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 833, 237 арк.
11. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп. 1, спр. 834, 218 арк.
12. Держархів Полтавської області, ф. П-13, оп. 1, спр. 626, 66 арк.
13. Держархів Полтавської області, ф. П-13, оп. 1, спр. 631, 162 арк.
14. Держархів Полтавської області, ф. П-15, оп. 2, спр. 1291, 111 арк.

15. Держархів Полтавської області, ф. П-15, оп. 2, спр.1686, 134.
16. Держархів Харківської області, ф. Р-1780, оп. 3, спр. 445, 212.
17. Держархів Черкаської області, ф. Р-3070, оп.1, спр. 300, 253.
18. Новости дня. Хроники наших дней. Апрель 1954 года. №20 (Реж: Тулуб'єва З.,1954)
19. СССР: Анекдоты про Хрущева [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ussr.km.ru/aneddot/khrushchev.html>
20. Шліхта Н. Історія радянського суспільства : Навч. посібник / Наталя Шліхта. – К.: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2010, 218 с.

* * *

УДК 9:908:433

Ж. Авраменко

НІМЕЦЬКА ЛЮТЕРАНСЬКА ОБЩИНА ПОЛТАВИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

З початку історії людства відбувалися постійні міграційні процеси, що не припиняються і в сучасному світі. При цьому закономірним є факт, що кожна міграційна група, котра належить до тих чи інших народностей і націй, приносить з собою власний цілісний культурний комплекс і гармонійно вплітає його в нові умови життя. Проте, більшою мірою нас цікавлять етапи та перебіг формування німецької лютеранської общини в Полтаві, які будуть розглянуті в даній статті. Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки на сьогоднішній день відбуваються активні процеси відновлення релігійних, культурних, партнерських зв'язків, перерваних за більшовизму.

Відлік в історії формування Полтавської лютеранської громади можна розпочати з моменту видання Височайшого указу від 16 листопада 1767 року за часів правління Катерини II, за яким для всієї імперії, згідно з існуючим тоді поділом армії та держави, призначено 7 євангелістсько-лютеранських посад дивізійних проповідників. Першим дивізійним проповідником на території України було призначено в 1768 р. прусського підданого Крістіана (Христіана) Вебера, котрий обрав місцем резиденції Полтаву. Звідси він вирушав Україною, щоб проводити богослужіння для військових і цивільних лютеран. У Полтаві та на околицях налічувалась всього 5-6 осіб послідовників учення М. Лютера [4; с.21]. Через нечисельність парафіян не було потреби в окремій культовій споруді, ймовірно, тому Вебер проводив богослужіння в одній із кімнат власного будинку. К. Вебер обіймав свою посаду аж до самої смерті 9 жовтня 1809 р.